

Samenwerkingsprotocol tussen de minister voor Bestuurlijke Vernieuwing en Koninkrijksrelaties en de burgemeester van Den Haag inzake het voorgenomen experiment met internetstemmen voor de kiezers in het buitenland bij de Tweede Kamerverkiezingen in november 2006

Overwegende:

dat de minister voor Bestuurlijke Vernieuwing en Koninkrijksrelaties voornemens is om bij de verkiezing voor de leden van de Tweede Kamer der Staten Generaal in november 2006 een experiment te houden waarin de kiezers die vanuit het buitenland voor deze verkiezing kiesgerechtigd zijn kunnen stemmen via internet. De wettelijke grondslag voor dit experiment is gelegen in de tijdelijke wet Experimentenwet Kiezen op Afstand.

dat een eerder experiment met internet- en telefoonstemmen is gehouden bij de verkiezing voor de leden van het Europees Parlement in juni 2004.

dat de minister voor Bestuurlijke Vernieuwing en Koninkrijksrelaties ten behoeve van het voorgenomen experiment met internetstemmen een stemdienst laat ontwikkelen.

dat de gemeente Den Haag op grond van de Kieswet specifieke verantwoordelijkheden heeft ten aanzien van de kiesgerechtigden die hun werkelijke woonplaats buiten Nederland hebben, alsmede ten aanzien van de in Nederland wonende kiesgerechtigden die vanwege hun beroep of werkzaamheden hun stem per brief vanuit het buitenland uitbrengen.

dat deze specifieke bevoegdheden betrekking hebben op:

- de registratie van de kiesgerechtigdheid van kiezers die in het buitenland wonen;
- bijhouden van een register (het zogenaamde semi-permanent bestand kiezers buiten Nederland) van personen aan wie voor elke verkiezing voor de TK en het Europees Parlement een formulier tot registratie wordt toegezonden;
- het verwerken van verzoeken tot briefstemmen, het verzenden van de stembescheiden voor het briefstemmen en het inrichten van een of meer briefstembureau(s).

dat alle vanuit het buitenland uitgebrachte stemmen worden meegeteld in de kieskring Den Haag.

dat ten aanzien van alle vanuit het buitenland uitgebrachte stemmen de burgemeester van Den Haag een verantwoordelijkheid heeft als voorzitter van het hoofdstembureau van de kieskring Den Haag.

dat voor een correct verloop van de verkiezing van de leden van de Tweede Kamer der Staten Generaal en voor een succesvolle uitvoering van het voorgenomen experiment samenwerking tussen het ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties (BZK) en de gemeente Den Haag noodzakelijk is, waarbij de wederzijdse verantwoordelijkheden worden gerespecteerd.

De partijen,

1. De minister voor Bestuurlijke Vernieuwing en Koninkrijksrelaties (BVK),
de heer Atzo Nicolaï

en

2. De burgemeester van de gemeente Den Haag, de heer W.J. Deetman

verklaren het navolgende te zijn overeengekomen:

Verantwoordelijkheden en taken

De wederzijdse verantwoordelijkheden zoals neergelegd in en krachtens de Kieswet, de tijdelijke wet Experimentenwet KOA en het Experimentenbesluit KOA zijn neergelegd in een document dat als bijlage (1) is gevoegd bij dit samenwerkingsprotocol.

Risico-analyse

Er zal in onderling overleg een risicoanalyse worden vastgesteld die gedurende de periode van voorbereiding van het experiment steeds in onderling overleg wordt aangepast.

Procedures, draaiboek en noodscenario's

De overeen gekomen cq nog overeen te komen procedures die zullen gelden voor het experiment worden beschreven en vastgelegd in een draaiboek. Daarnaast worden scenario's uitgeschreven voor de noodsituaties die in de voorbereiding en uitvoering van het experiment worden voorzien. De scenario's zullen vóór 22 september 2006 gereed zijn.

Mijlpalen

Voor de acceptatie van de stembienst die in opdracht van het ministerie van BZK wordt ontwikkeld geldt als mijlpaal vrijdag 22 september 2006. Uiterlijk op die datum dient vast te staan of de stembienst voldoet aan de eisen die het ministerie van BZK heeft gesteld.

Na acceptatie van de stembienst worden twee mijlpalen bepaald waarop als gevolg van nieuwe feiten besloten kan worden om af te zien van het voorgenomen experiment. In dat geval krijgen de kiezers die hebben aangegeven per internet te willen stemmen alsnog briefstembescheiden. De data voor deze mijlpalen zijn:

- 29 september 2006;
- 16 oktober 2006.

Voor de mijlpaal 16 oktober geldt dat een deel van kiezers, die hebben aangegeven per internet te willen stemmen, dan reeds in het bezit zullen zijn van stembescheiden. Ook na 16 oktober 2006 kan, als gevolg van een calamiteit, het nodig zijn om het voorgenomen experiment met internetstemmen af te gelasten. Voor het geval deze calamiteit zich voordoet wordt op basis van het draaiboek een noodplan opgesteld dat tot doel heeft zoveel mogelijk kiezers alsnog in het bezit te stellen van briefstembescheiden.

Uitwisselen bestanden

Gelet op de verdeling van verantwoordelijkheden is de gemeente Den Haag verantwoordelijk voor de registratie van de kiezers die vanuit het buitenland mogen stemmen. De registratie van de gemeente Den Haag vervult derhalve de functie van basisregistratie.

De gemeente Den Haag en het ministerie van BZK zullen voor het voorgenomen experiment bestanden uitwisselen waarin de kiezers zijn opgenomen die hebben aangegeven per internet te willen stemmen. De specificaties voor deze bestandsuitwisseling worden in onderling overleg opgesteld. Ten behoeve van de bestandsuitwisseling worden ook verschillende mechanismen afgesproken zodat de juistheid van de gegevens kan worden gecontroleerd.

Productie en verzending van de stembescheiden voor internetstemmen

Gelet op de verdeling van verantwoordelijkheden is het ministerie van BZK verantwoordelijk voor het produceren en verzenden van de stembescheiden voor de kiezers die hebben aangegeven per internet te willen stemmen. Waar mogelijk maakt het ministerie van BZK daarbij gebruik van de expertise over de productie en verzending van stembescheiden die binnen de gemeente Den Haag bestaat.

Informatieverstrekking en voorlichting

Over de voorlichtingscampagne en inhoud van het voorlichtingsmateriaal over het experiment met internetstemmen vindt afstemming plaats, binnen de wederzijdse verantwoordelijkheden, tussen het ministerie van BZK en de gemeente Den Haag.

Voor het experiment met internetstemmen zal het ministerie van BZK een helpdesk inrichten. De helpdesk heeft tot doel de kiezers die per internet willen stemmen te ondersteunen. De helpdesk zal vanaf **1 september 2006** tot en met **25 november 2006** bereikbaar zijn. De inrichting en de werkwijze van de helpdesk wordt afgestemd met de gemeente Den Haag.

Kosten

Het voorgenomen experiment met internetstemmen brengt extra kosten voor de gemeente Den Haag met zich mee. Het ministerie van BZK zal deze extra kosten vergoeden.

De extra kosten hebben onder meer betrekking op:

- kosten drukwerk;
- kosten aanpassing registratieformulier;
- kosten informatie- en voorlichtingsmateriaal indien het experiment leidt tot aanpassing van het voorlichtingsmateriaal van de gemeente Den Haag;
- kosten extra hulpkrachten indien de noodzaak daartoe uit experiment voortvloeit.

Op grond van ervaringsgegevens van de gemeente Den Haag worden de kosten geraamd op € 40.000. Het ministerie van BZK zal uiterlijk 6 oktober 2006, € 40.000,- aan de gemeente Den Haag overmaken. De gemeente Den Haag zal uiterlijk 1 maart 2007 de werkelijk gemaakte kosten aan het ministerie van BZK declareren. Aan de hand daarvan zal een definitieve verrekening plaatsvinden.

Wijzigingen

Indien zich in de loop van het proces principiële wijzigingen voordoen die er toe leiden dat dit protocol en of de bij dit protocol gevoegde stukken aangepast en of aangevuld moeten worden, dan worden die principiële wijzigingen aan beide ondertekenaars van dit protocol ter goedkeuring voorgelegd.

Ondertekening

Den Haag, 2006,

De minister voor Bestuurlijke Vernieuwing
en Koninkrijksrelaties

Atzo Nicolaï

De burgemeester van
de gemeente Den Haag

W.J. Deetman

**VERANTWOORDELIJKHEIDSVERDELING
TUSSEN MINISTERIE VAN BZK EN GEMEENTE DEN HAAG
BIJ HET PROJECT KIEZEN OP AFSTAND: STEMMEN PER INTERNET**

Legenda bij het onderstaande overzicht:

Zwart: geen wijziging t.o.v. reguliere taken en verantwoordelijkheden
Blauw: nieuw c.q. wijziging t.o.v. reguliere taken/verantwoordelijkheden

Gehanteerde uitgangspunten:

- het experiment met Internetstemmen wordt zo veel mogelijk ingericht naar analogie van huidige procedures;
- de verdeling van taken/verantwoordelijkheden m.b.t. Internetstemmen wordt zo veel mogelijk gestoeld op de, in belangrijke mate vergelijkbare, regeling m.b.t. briefstembureaus in het buitenland;
- zo veel mogelijk bestaande procedures en routines handhaven.

Fase 1: de registratie van de kiesgerechtigdheid c.a.

	Orgaan	Taak / verantwoordelijkheid	Wettelijke grondslag	Uitwerking
1.	B&W van iedere gemeente	Registratie van de kiesgerechtigdheid van de ingezetenen van de gemeente	D 1 Kw	
2.	B&W Den Haag	Toezending van uitnodigingen tot registratie. Deze worden verzonden op basis van semi-permanente registratie. Kiesgerechtigden die op traditionele wijze willen stemmen kunnen dit registratie formulier invullen en terugzenden of zich registreren via internetformulier. De kiesgerechtigden die willen stemmen via Internet worden verwezen naar de aanmeldingwebsite.	D 3a Kw;	Hiervoor wordt een website ontwikkeld. BZK is verantwoordelijk voor de 'Aanmeldingswebsite' Aanpassing van modellen D3-1, D3-2, M3
3.	B&W Den Haag	Registratie kiesgerechtigdheid Nederlanders die in het buitenland wonen	D 3 Kw	
4.	Burgemeester Den Haag	Toezending ingewilligde briefstem-verzoeken aan briefstembureaus in buitenland	M 14 Kw	
5.	Burgemeester Den Haag	Toezending gegevens van ingewilligde registratieverzoeken van kiesgerechtigden die willen internetstemmen aan minister voor BVK	Art 4 lid 1 Experimentenwet (= 'zo veel mogelijk overeenkomstig Kieswet')	Nadere afspraken nodig over uitwisseling van gegevens.
6.	B&W van iedere gemeente	Beoordelen briefstemverzoeken wegens beroep / werkzaamheden, plus doorzending formulier aan Den Haag	M 3, M 4 Kw	
7.	B&W van iedere gemeente	Beoordelen Internetstemverzoeken van kiesgerechtigden wegens beroep/werkzaamheden, plus doorzending van formulier aan B&W Den Haag	Art 4 lid 1 Experimentenwet (= 'zo veel mogelijk overeenkomstig Kieswet').	Slechts gemeente van inschrijving kan kiesgerechtigdheid vaststellen; orgaan dat verantwoordelijk is voor Internetstemmen dient gegevens van betrokken kiezers te verkrijgen. De gemeente stuurt de gegevens over Internetstemmers niet rechtstreeks aan het orgaan dat met de uitvoering van Internetstemmen is belast, maar aan de burgemeester Den Haag. Hiervoor is gekozen zodat gemeenten de briefstemverzoeken en de internetstemverzoeken naar één adres kunnen sturen.
8.	B&W Den Haag	Er zorg voor dragen dat, indien er meerdere registratieverzoeken zijn ontvangen van een kiezer, er slechts één wordt gehonoreerd.		

	Orgaan	Taak / verantwoordelijkheid	Wettelijke grondslag	Uitwerking
9.	Minister voor BVK	<ul style="list-style-type: none"> - Administreren internetstemmers op basis van gegevens die kiezers invullen op de aanmeldingswebsite. - Verstrekken van stemcodes aan kiezers. - Bijhouden welke kiezers wel en welke niet mee mogen doen op basis van de gegevens die zij van de Burgemeester Den Haag ontvangt. 		

Fase 2: kieskringen, stembedistricten en stembureaus

	Orgaan	Taak / verantwoordelijkheid	Wettelijke grondslag	Uitwerking
10.	Kiesraad	Centraal Stembureau voor de verkiezing van de leden van het Europees Parlement	Y 9 Kw	
11.	Burgemeester Den Haag	Voorzitter van hoofdstembureau kieskring 12 (Den Haag)	E 5 lid 3 Kw	
12.	Minister voor BVK	Benoeming plv. voorzitter en overige leden hoofdstembureau kieskring 12 (Den Haag)	E 5 lid 3 Kw	
13.	B&W Den Haag	Verdeling van de gemeente in stembedistricten; benoeming stembureauleden	E 2, E 3, E 4 Kw	
14.	B&W Den Haag	Aanwijzing briefstembureaus in Den Haag en bepalen van evt. extra zittingsdagen	M 9 lid 1 en 2 Kw	
15.	Minister van BuiZa + Minister voor BVK	Instelling briefstembureaus in het buitenland en benoeming leden	M 13 Kw	
16.	Minister voor BVK	Instellen van een of meer stembureau(s) die uitsluitend bestemd zijn voor Internet stemmen	Art 4 lid 4 Experimentenwet KOA: minister voor BVK stelt een of meer Internetstembureaus in.	Er wordt uitgegaan van één internetstembureau dat 24 uur per dag open is gedurende de stemperiode.
17.	Minister voor BVK	Samenstelling, benoeming, locatie Internetstembureaus	Art 4 lid 4 Experimentenwet KOA: 'Nadere regels omtrent samenstelling, benoeming en plaats van zitting worden bij of krachtens a.m.v.b. gesteld; er kunnen regels worden gesteld omtrent een financiële vergoeding voor leden van het stembureau.	De financiële vergoeding voor stembureauleden komt ten laste van BZK. De plaats van het stembureau is mede afhankelijk van de wijze waarop het stembureau in verbinding staat met de stemdienst. Bepalend daarin zijn de beschikbaarheidseisen van de stemdienst en de benodigde mate van beveiliging tegen (computer-)verstoringen.

Fase 3: de voorbereiding van de stemming

	Orgaan	Taak / verantwoordelijkheid	Wettelijke grondslag	Uitwerking
18.	Burgemeester hoofdstembureau gemeente (i.c. Den Haag) Of (bij stemming anders dan d.m.v. stembiljetten): Burgemeester gemeente (i.c. Den Haag)	Gereedmaken van stembiljetten en formulieren p-v'en Gereedmaken stemmachines voor de stemming	J 21 Kw J 16 Kb	
19.	Burgemeester van Den Haag	Toezenden briefstembescheiden aan kiezers die als briefstemmer zijn geregistreerd	M 6 Kw	
20.	Minister voor BVK	Aanwijzen van voorzieningen die bij Internetstemmen worden gebruikt	Art 2 lid 1 Experimentenwet KOA: minister voor BVK, als (politiek) verantwoordelijke voor het experiment, wijst de desbetreffende voorzieningen (i.c. de stendienst) aan.	Vóór de minister overgaat tot het aanwijzen van de voorziening waarmee geëxperimenteerd zal worden, dient de overtuiging te bestaan dat de integriteit van de stemming voldoende zal zijn gewaarborgd. Acceptatietest (incl. gebruikersproef) dient de hiervoor benodigde informatie op te leveren.
21.	Minister voor BVK	Gereedmaken (= programmeren, installeren) van de Internetstemdienst voor de stemming	Art 4 lid 1 Experimentenwet (= 'zo veel mogelijk overeenkomstig Kieswet').	Analoog aan stemmachines in reguliere situatie, dient ook de Internetstemdienst in gereedheid te worden gebracht (juiste kandidatenlijsten invoeren etc.). Internetstemdienst wordt geleverd door het Waterschapshuis. Hiervoor wordt gebruik gemaakt van het in 2003 gesloten convenant tussen BZK en het hoogheemraadschap van Rijnland waarin het gebruik van de stendienst door BZK is geregeld.
22.	Minister voor BVK	Gereedmaken van Internetstembescheiden (e-mail met als bijlagen overzicht van kandidatenlijsten en handleiding), voorzien van digitale handtekening, per e-mail aan kiezers die	Art 4 lid 1 Experimentenwet (= 'zo veel mogelijk	In en krachtens de a.m.v.b. zal worden vastgelegd dat de Minister voor BVK verantwoordelijk is voor het gereedmaken en toezenden van de stembescheiden,

	Orgaan	Taak / verantwoordelijkheid	Wettelijke grondslag	Uitwerking
		als Internetstemmer zijn geregistreerd en publicatie op website. Noot: de stemcode is reeds op de aanmeldingssite verstrekt aan de kiezer.	overeenkomstig Kieswet').	en wat op hoofdlijnen onder stembescheiden wordt verstaan. Vormgeving van, en teksten voor de stembescheiden plus toelichting worden nog vastgesteld.

Fase 4: de stemming

	Orgaan	Taak / verantwoordelijkheid	Wettelijke grondslag en uitwerking	
23.	Burgemeester van Den Haag	Ontvangst stembiljetten c.a. van kiezers t.b.v. briefstembureau(s) in Den Haag	M 8 Kw	
24.	Hoofd van desbetreffende vertegenwoordiging NL	Ontvangst stembiljetten c.a. van kiezers t.b.v. briefstembureau in buitenland	M 16 Kw	
25.	(voorzitter van) Stembureau, briefstembureau	Gang van zaken tijdens de stemming, orde in het stemlokaal	Hfdst. J, K, L, M Kw/Kb	
26.	(voorzitter van) Internetstembureau	Gang van zaken Internetstemmen (incl. ontvangst van Internetstemmen)	Art 4 lid 1 Experimentenwet (= 'zo veel mogelijk overeenkomstig Kieswet'). Bijzonderheid: kiezer verricht stemhandelingen zonder verdere menselijke tussenkomst.	De (voorzitter van) het stembureau wordt ondersteund bij zijn taak door middel van een verbinding met de stemdienst (via een laptop en een inbelverbinding). Hij kan via deze verbinding een aantal functies uitvoeren, zoals het uitvoeren van controleprotocollen, het openen/sluiten/schorsen van de stemming. De stemdienst functioneert volgens de Service Level Agreement die onderdeel uitmaakt van het contract tussen BZK en de leverancier van de stemdienst. In en krachtens de a.m.v.b. worden de hoofdlijnen van de werkzaamheden van het stembureau vastgelegd.
27.	Burgemeester (i.c. van Den Haag)	Ontvangst van mededeling vz. betreffende schorsing stemming; beslissing omtrent hervatting stemming NB: Er is geen specifieke regeling omtrent schorsing van de stemming bij briefstembureaus; m.b.t. briefstembureaus in <i>buitenland</i> vervult hoofd v.d. vertegenwoordiging in voorkomende gevallen wellicht naar analogie de taak die burgemeester heeft bij reguliere stembureaus in NL.	J 38 Kw (Voor geplande 'schorsing' tussen de (extra) zittingen van briefstembureaus in NL gelden bijzondere regels (N 16a Kw)	
28.	Minister voor BVK	Ontvangst van mededeling voorzitter Internetstembureau betreffende schorsing stemming; beslissing omtrent hervatting stemming		Indien tot schorsing van de stemming is overgegaan, beslist niet de voorzitter van het stembureau over hervatting, maar de Minister voor BVK. De voorzitter van het stembureau kan wel de handeling verrichten

	Orgaan	Taak / verantwoordelijkheid	Wettelijke grondslag en uitwerking	
				om stemming te laten hervatten.
29.	Burgemeester Den Haag	Bewaring (verzegelde) pakken en stembussen na iedere extra zitting briefstembureau in NL	M 6, M 7 Kb	

Fase 5: de stemopneming c.a.

	Orgaan	Taak / verantwoordelijkheid	Wettelijke grondslag	Uitwerking
30.	(voorzitter van) Stembureau, c.q. briefstembureau in Den Haag	Stemopneming, orde in het stemlokaal, overbrenging p-v en verzegelde pakken (w.o. stemgeheugen) naar burgemeester	Hfdst. N Kw/Kb	
31.	(voorzitter van) Briefstembureau buiten NL	Stemopneming, overbrenging p-v en verzegelde pakken naar hoofd van de vertegenwoordiging van NL	Hfdst. N Kw, N 20 Kw	
32.	(voorzitter van) Internetstembureau	Stemopneming, overbrenging p-v en 'verzegelde pakken' (i.c.: een verzegelde kopie van de inhoud van de elektronische stembus)		<p>Het stembureau verricht de stemopneming, stelt een proces-verbaal op van stemming en stemopneming, en meldt de resultaten aan het orgaan dat daartoe is aangewezen; verder stelt het stembureau de gegevensbronnen van de stemopneming veilig door verzegeling ervan en overhandiging aan het daartoe aangewezen orgaan.</p> <p>De categorieën van gegevens die de stemopneming oplevert zijn bepaald. Deze categorieën van gegevens komen zoveel mogelijk overeen met de gegevens die uit een reguliere stemopneming voortvloeien. O.g.v. het Functioneel ontwerp komt er een kopie van het stemgeheugen beschikbaar, die voor een evt. hertelling gebruikt kan worden.</p> <p>De hoofdlijnen van de stemopneming c.a. worden in en krachtens de a.m.v.b. vastgelegd.</p>
33.	Hoofd van de vertegenwoordiging van NL	Ontvangst van p-v en verzegelde pakken, en doorzending ervan aan burgemeester van Den Haag	N 20 Kw	
34.	Minister voor BVK	Ontvangst van p-v en 'verzegelde pakken' (i.c.: een verzegelde kopie van de inhoud van de elektronische stembus) en doorzending ervan aan burgemeester van Den Haag	Art. 4 lid 1 Experimentenwet (= 'zo veel mogelijk overeenkomstig Kieswet').	In a.m.v.b. wordt geregeld dat minister voor BVK de bedoelde bescheiden ontvangt en doorzendt.
35.	Burgemeester (i.c.) van	Vaststelling aantal stemmen per kandidaat en lijst in hele	N11, N 21, N 12 Kw	

	Orgaan	Taak / verantwoordelijkheid	Wettelijke grondslag	Uitwerking
	Den Haag	gemeente (incl. briefstembureaus in buitenland en Internetstembureau) en overbrenging p-v'en plus door hem vastgestelde aantallen stemmen naar de voorzitter van het hoofdstembureau (i.c. is deze overbrenging slechts theorie, omdat burgemeester Den Haag zelf vz. van het hoofdstembureau is)	Art. 4 lid 1 Experimentenwet (= 'zo veel mogelijk overeenkomstig Kieswet'). 4 lid 2 onder c (afwijking van hoofdstuk N mogelijk). In artikel 51 Experimentenbesluit is vastgelegd dat burgemeester van Den Haag deze taak uitoefent.	
36.	Hoofdstembureau kieskring Den Haag	Vaststelling stemcijfer (op tweede dag na stemming)	O 2 Kw	
37.	Centraal stembureau (Kiesraad)	Vaststelling uitslag verkiezing	Hfdst. P Kw	

Alle fasen:

	Orgaan	Taak / verantwoordelijkheid	Wettelijke grondslag	Uitwerking
38.	BZK en Kiesraad gezamenlijk; Gemeente Den Haag enz.	leder afzonderlijk eerstelijns en tweedelijns helpdesk	Geen wettelijke regeling	
39.	BZK in nauwe samenwerking met Kiesraad, Den Haag en leverancier van de stemdienst	Servicedesk t.b.v. Internetstemmen (één eerstelijns helpdesk voor kiezers en andere betrokkenen bij dit experiment)	Er is geen wettelijke regeling voorzien	BZK ontwikkelt een Plan van Aanpak voor de Servicedesk dat mede zal ingaan op de wijze waarop de samenwerking met de overige betrokkenen (naast de leverancier van de stemdienst zijn dat o.m. Kiesraad en gemeente Den Haag) zal worden vormgegeven.
40.	Gemeente Den Haag	Tweedelijns helpdesk	Er is geen wettelijke regeling voorzien.	Tweedelijns helpdesk van Den Haag blijft tijdens het experiment verantwoordelijk voor ondersteuning van de kiezer en de overige betrokkenen m.b.t. tot vragen over de registratie van kiesgerechtigdheid van NL-ers die in het buitenland wonen en over briefstemmen (valt buiten

Orgaan	Taak / verantwoordelijkheid	Wettelijke grondslag	Uitwerking experiment)